

Filosofiske samtaler i Den norske kirke

Av Øyvind Olsholt

Filosofiske samtaler med barn og unge er forlenget introdusert i norske skoler og barnehager. I rammeplanen for barnehagen er *Etikk, religion og filosofi* ett av syv fagområder. I grunnskolen er filosofi 20% av timetallet i KRL-faget, enten som teori (filosofihistorie) eller som praksis (filosofisk samtale). Og i videregående skole er det innført et nytt programfag, *Historie og filosofi*, hvor filosofisk samtale har en fremtredende rolle. «Filosofisk samtale» er til og med nevnt i læreplanen. Her står:

Å kunne uttrykke seg muntlig i historie og filosofi innebærer å formulere egne synspunkter presist og nyansert. Det betyr å forme fortellinger, delta i den filosofiske samtalen og diskutere framstillinger av faglige emner. *Sentralt i den filosofiske samtalen er å argumentere logisk og relevant, gjøre rede for begreper og begrepsnyanser og begrunne egne synspunkter i møte med andres oppfatninger og perspektiver.*¹

Dessuten har Human-Etisk forbund i en årrekke satset på filosofisk praksis, spesielt i forbindelse med borgerlig konfirmasjon, men også på andre nivåer i organisasjonen. Den norske kirke har vært mer tilbakeholdende. Det er sikkert ikke så dumt å sitte på gjerdet mens pedagogiske reformer går som en farsott over institusjons-Norge. Om noen år vil «den didaktiske vekkelsen» ha lagt seg og alt vil være tilbake ved det gamle. Andre ganger bør man kjenne sin besøkelsestid og vite å skille mellom pedagogiske trender og en renessanse for klassiske praksiser og idealer. Man bør ikke to ganger nekte å se i Galileos kikkert – ikke minst siden kikkerten denne gang ikke er rettet ut mot verdensrommet, men mot menneskets indre.

Vi skal i det følgende gi noen ideer med til overveielser, og vi gjør det i form av et knippe argumenter for slektskapet mellom sokratisk-filosofisk og teologisk praksis. Det er neppe vanntette skott mellom hvert argument, og det passer forsåvidt godt inn i helheten da vårt syn er at det heller ikke er vanntette skott mellom filosofi og teologi.

Jordmorkunst og barneteologi

Filosofien med sin «kjærlighet til visdom/kunnskap» og religionen med sin «kjærlighet til Gud» har det til felles at begge søker *sannhet*. Og både en filosof og en kristen vil være enige i at mennesket har frihet slik at det kan velge om det vil søke sannheten eller la være. Filosofiens og religionens oppgave må derfor være å få mennesket til å søke eller å *ville* søke sannheten.

Hvordan får man mennesker til å elske sannheten? Vel, i filosofien har vi Sokrates som sverget til «jordmorkunsten». Denne gikk ut på å hjelpe den andre til å føde sine egne ideer ved å bruke undersøkende spørsmål. Skjønt denne metoden var kanskje mest egnet til å få den andre til å vende seg bort fra usannhet enn å rette seg direkte mot sannhet. For hva er sannhet? Ikke noe ytre som vi kan peke på. Sannhet handler mer om selverkjennelse og selvinnsett.

Sokrates erkjente at han var grunnleggende uvitende. Det var derfor han måtte stille alle spørsmålene sine. Hovedmålet med jordmorkunsten er derfor å avsløre manglende innsikt i egen uvitenhet, dvs. fordommer og falsk viten. En lignende fremgangsmåte finner vi også hos Jesus som med kontrastfylte lignelser brutalt river tilhørerne ut av vanetenkning, selvtilfredshet og

selvrettferdighet. Som dette at det er lettere for en kamel å gå gjennom et nåløyne enn for en rik å komme inn i Guds rike.²

Uttalelsen gjør kort prosess med forestillingen om at rikdom ikke er noe hinder for frelse, og mennesket er derved en fordom fattigere – og en innsikt rikere.

Filosofisk samtale har også som mål å avsløre uvitenhet. Gjennom konfronterende spørsmål hjelper vi barna til å avlære fordommer, hvilket er noe helt annet enn den kunnskapsoverføring som barna er vant med fra skolen. Dette kan vi gjøre fordi barna for oss er selvstendige mennesker hvis tanker det er fullt mulig å ta alvorlig. Vi ser her en parallell til *barneteologi* som i likhet med filosofien betrakter barn som fullverdige subjekter som voksne kan gå i dialog med. Barnet er ikke et objekt som bare skal «bearbeides» eller «gjøres til gjenstand» for de voksnes opplegg.

Å speke kjødet – å skjære til benet

I en filosofisk samtale prøver vi å få deltagerne til å gi slipp på sitt naturlige, selvsentrerte perspektiv, sitt *ego*. Hensikten med samtalen er jo at vi skal åpne opp for hverandres tanker og ideer, ikke at vi skal slåss om hvem som har de beste meningene. Og en slik åpenhet, evnen til ikke å tolke enhver uenighet som et personangrep som må gjengjeldes, krever desentrering eller uselvviskhet. Det krever en «spekelse av kjødet» for å bruke kristen terminologi. I samtalen foregår dette bl.a. ved kravet om relevans og konsistens, og ved å avbryte deltagere som er mer interessert i å fortelle om seg selv enn å forholde seg til samtalsgang. Filosofisk samtale kan derfor også betraktes som en åndelig øvelse, som en «øvelse i å dø», som Sokrates sa. Ideen er at vårt selviske *ego* må dø for at vårt sanne jeg skal få liv og blomstre.

Det er imidlertid ikke spesielt enkelt å få dagens mennesker til å gi avkall på sitt *ego*. Vi lever tross alt i egoismens, materialismens og individualismens tidsalder. Men dette har sannsynligvis aldri vært enkelt. Når Jesus i Bergprekenen formaner: vær fattig i ånd, og himmelriket er ditt; vær ydmyk, og du skal arve jorden; elsk din fiende – så betyr det at mennesker også den gang hadde for vane å være selvopptatte og hevngjerrige. Intet nytt under solen.

Akkurat som det er viktig for deltageren i en filosofisk samtale å «speke sitt kjød» er det viktig at innholdet i samtalen «skjæres til benet», dvs. at vi prøver å se bort fra konteksten. Hvis vi for eksempel snakker om en bibeltekst, spør vi ikke hvem som har skrevet teksten og hva vi vet om denne personen, hvordan teksten brukes i kirken, om og hvorfor noen av barna har et spesielt forhold til denne teksten osv. Vi spør isteden hva som er *meningen* med teksten. Vi ser altså bort fra tekstens «liv» slik vi setter våre subjektive preferanser til side for å gi plass til den klare tanke.

Hermeneutisk slektskap

Filosofisk samtale dreier seg om å skape helheter – og å bryte ned helheter. Det er et formål med samtalen å skape sammenhenger samtidig som vi plukker fra hverandre disse sammenhengene ved hjelp av gravende spørsmål. Det er en stadig pendling mellom *helhet* (teori, hypotese, overordnet forståelse) og *del* (fakta, eksempler, opplevelser og erfaringer) hvor helheten belyser delen som i sin tur kaster lys over helheten i en uendelig erkjennelsesprosess/spiral/sirkel.

Dette er en *hermeneutisk* form for meningsdannelse. Hermeneutisk metode kjenner vi ikke bare fra filosofien og vitenskapsteorien, men først og fremst fra teologien og den århundregamle tradisjonen med fortolkning av bibeltekster. Å åpne opp for filosofiske samtaler på kirkelige arenaer ville derfor være som å åpne opp for en gammel slektning. Det vi gjør i samtalen er jo parallelt med det som skjer i utlegningen av bibeltekster: Vi veier helheten mot delene og delene mot helheten.

Eller for å bruke musikken som eksempel: Filosofisk samtale minner om den form for «meningsdannelse» som skjer i musikken hvor enkelttoner og enkeltord, linjer og fraser (delene) i musikken bidrar til å skape, og bryte ned/endre, meningen med selve verket (helheten). En betingelse for at denne prosessen skal komme igang – for eksempel på en korøvelse – er at barna konsentrerer seg, at de lytter nøye til seg selv og de andre. Å lytte er en filosofisk grunnholdning som, dersom den forplanter seg videre, vil gjøre det musikalske arbeidet i koret lettere og mer givende.

Lederens rolle

Sett at et barn rekker hånden i været og ønsker å kritisere måten samtalen er ledet på. Kanskje hun synes at hun ikke har fått sagt alt det hun hadde lyst til å si, kanskje hun ikke var interessert i å lytte så mye til de andre. Kritikken avvises av samtaleleder. Han sier: «Hvis du vil kritisere måten jeg leder samtalen på, må du vente til etterpå (til den etterfølgende metasamtalen).» Barnet avvises altså – uten at det blir tatt stilling til realiteten i anklagen – ikke fordi samtalelederen er en spesielt fremragende person som krever underkastelse, men fordi innspillet er en avsporing i forhold til fellesskapets undersøkelse, fordi det undergraver lederens forsøk på å være en *sannhetens tjener*.

En deltager bør nemlig ikke få sette fellesskapet til side fordi hun ikke liker lederens måte å tjene sannheten på. Samtaleleder er på sett og vis «immun» så lenge hans oppgave er å være et redskap for sannheten. Det betyr ikke at han er ufeilbarlig, eller at man ikke kan være uenig med måten han utfører oppgaven på. Men det betyr at hans *funksjon* står over hans *person*. Han har en viktig rolle i arbeidet med å hjelpe andre til å søke sannheten, og hvis gruppen først godtar at han trer inn i denne rollen, må den også akseptere måten han utøver den på, gruppen må akseptere ham som modell og forbilde.

Samtalelederen er altså en fellesskapets *tjener*. For å gjøre parallellen til religion tydeligere kunne vi si at han leder en filosofisk «gudstjeneste», at han er *primus inter pares*, fremst blant likemenn. Rollen er ikke ulik den rollen en kristen leder inntar i forhold til menigheten. Jesus sier: «Den største blant dere skal være deres tjener.»³ Og apostelen Peter skriver: «Vær hyrder for den Guds flokk som dere har hos dere! Ha tilsyn med den, ikke av tvang, men av fri vilje, slik Gud vil, og ikke for vinnings skyld, men av hjertet. Gjør dere ikke til herrer over dem som Gud har gitt dere ansvar for, men vær et forbilde for flokken.»⁴ Filosofisk samtalelederskap handler nettopp om å utøve et slikt «tilsyn [...] av hjertet».

Referanser:

¹ Læreplan i *Historie og filosofi* – *programfag*, fastsatt som forskrift av Utdanningsdirektoratet 22. mars 2006 etter delegasjon i brev 26. september 2005 fra Utdannings- og forskningsdepartementet, gjeldende fra 1. august 2006, s. 3. Kursiveringen er vår.

² Mark 10,25.

³ Matt 23,11.

⁴ 1 Pet 5,2-3.

